

Karadeniz’de Güç Dengesi

Özet. ‘Karadeniz’de Güç Dengesi’ adlı araştırma makalesinde Soğuk Savaş sonrasında jeopolitik değişimlerin ve süper güçlerin jeo stratejik hamlelerinin neticesinde ortaya çıkan Karadeniz’deki güç dengesi analiz edilmiştir. Günümüze kadar Karadeniz kıyıdaş ülkelerinde gerçekleşen (Ukrayna’daki siyasi kriz, Gürcüstan’daki savaş) siyasi olayların arka bahçesinde süper güçlerin Karadeniz’de hakim olma ve güç dengesini kaybetmeme oyunları yatmaktadır. Türkiye’den sonra Soğuk Savaş sonrası Bulgaristan ve Romanya NATO’ya üye olarak Batılı güçlerin yanında yer almıştır. Rusya ise Gürcüstan ve Ukrayna’nın aynı şekilde Batı’ya yönelmesini istemediği için kargaşalar meydana gelmiştir. Çünkü Rusya Karadeniz’deki güç dengesini Gürcüstan ve Ukrayna sayesinde korumaya devam etmektedir. Eğer güç dengesini Rusya kaybederse Karadeniz’deki Rus güvenliğini sarsılabilecektir. Batı bu konuda başarılı bir şekilde kendisini güvene almış durumdadır. Batı’nın Rusya’yı bir köşeye sıkıştırma amacı ile yaptığı Gürcüstan ve Ukrayna girişimleri Rusya’nın hiçbir şekilde sessiz kalmayacağını vurgulamıştır. Ukrayna’da Kırım’ı kendi topraklarına dahil ederek Kırım yarımadasındaki askeri üssünü güvene almış ve Ukrayna’ya enerji kollarını kullanmıştır. Gürcüstan lideri Batı’ya yakın olma hamlesi sonucu başarısız olmuş hatta ülkede etnik çatışmanın meydana gelmesine neden olmuştur. Sakashvili ise iktidardaki konumu sarsılmıştır. Neticesinde Batı konusu kapanmıştır. Demek ki güç dengesi bozuldukça bölgede çatışma söz konusu olacaktır.

Anahtar kelimeler: Karadeniz, iktidar, siyaset, Rusya, Ukrayna, NATO, Gürcüstan.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2022-138-1-108-116>

Received: 13.10.2021 / Approved: 12.01.2022

Giriş

SSCB’den ayrılan ülkelerin Batı’ya yakınlaşma konusundaki stratejik kararları nedeniyle Karadeniz bölgesi, Avrupa-Atlantik dünyasının bir parçası haline gelmiş ve Avrupa Birliği (AB) ile NATO üyeliğine kabul edilmiş devletler, çoğunluğu oluşturmaktadır. Kimlik arayışında olan bu ülkelerin Doğu (Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrasya vb.) dünyasından Avrupa-Atlantik dünyası olarak ifade edilen Batı dünyasına (ABD, AB, NATO vb.) doğru günümüzde devam eden bu jeopolitik kayış

süreci, Karadeniz’in Doğu ile Batı arasındaki tarihsel sıkışmışlığını da yansıtmaktadır. Böylece Doğu-Batı kutuplaşması, Karadeniz’de bölgenin yakın geleceğini belirleyecek en önemli unsurdur. Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası Batı’nın Karadeniz’e yıldan yıla daha fazla nüfuz etmesi ile Karadeniz için yeni bir tarihin yazılmaya başladığını görmek gerekmektedir. Karadeniz böylece, Soğuk Savaş sonrası tarihinde hiç yer almamış dünya gücü (ABD ve AB) ile hep yer almış Rusya ile karşı karşıya kalmıştır. Çalışmada ilk olarak Karadeniz hem kıtasal hem bölgesel alanda teorik çerçevede değerlendirilecektir.

İkinci olarak Soğuk Savaş Sonrası Enerji girişimler ele alınacaktır. Daha sonra Atlantikçi ile Avrasyacı dünyanın bölgede mevcut güç dengeleri değerlendirilecektir. Bu bağlamda çalışmada nitel analiz yöntemi kullanılarak konu çerçevesinde akademik çalışmalar incelenmiştir. Bununla beraber karşılaştırma analiz yöntemine başvurulmuştur.

1. Karadeniz'in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

a) Coğrafi Anlamda

Karadeniz, güneydoğu Avrupa ile Anadolu yarımadası arasında yer alan kuzeyinde Ukrayna, kuzeydoğusunda Rusya, doğuda Gürcistan; güneyde Türkiye ve batıda Romanya ve Bulgaristanla çevrili, Atlantik Okyanusu'na Akdeniz, Ege Denizi ve Marmara Denizi aracılığıyla bağlanan bir iç denizdir. İstanbul boğazı vasıtasıyla Marmara, Kerç boğazı Azak Denizi'ne bağlanmaktadır. Karadeniz, 8 bin 350 kilometre kıyı şeridinde sahip, 461.000 km² alan kaplayan (Azak Denizi dahil, Marmara Denizi hariç), en geniş yeri doğudan batıya 1.175 km, en derin noktası 2.210 m olan, Marmara Denizi vasıtasıyla Ege Denizi'ne bağlanan, batıdan doğuya böbrek formunda bir denizdir. Karadeniz üzerinde bulunan önemli liman kentleri Köstence, Mangalia, Burgaz, Varna, Odessa, Sivastopol, Yalta, Kerç, Novorossiysk, Soçi, Suhum, Poti, Batum, Trabzon, Samsun, Ordu, Giresun ve Zonguldak'tır. [1] Karadeniz 6 kıyıdaş ülkelerle sınırlı olan Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, RF, Gürcistan ve Türkiye her biri KEİ'ne (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) de üyedir. Ayrıca Karadeniz çerçevesinde KEİ, GUAM, Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Kuvveti (Blackseafor) ve Karadeniz Uyum Harekatı (Blacksea Harmony) adlı bölgesel örgütler vardır. [2]

b) Jeopolitik Anlamda Karadeniz

Mackinder'e göre Avrasya, dünyanın coğrafi ve tarihi merkezi ve deniz imparatorluklarına kapalı ve zengin doğal kaynaklara sahip olan dev bir güçtür. Bütün bunlara bağlı olarak Orta Asya, her dönemde 'dünya siyasetinin eksenini' olmaya mahkumdür. Zbigniew Brzezinski'ye göre; Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük

ve etkin jeostratejik oyuncularlardır. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran önemli jeopolitik mihverlerdir. Orta Asya ve Hazar Denizi havzasının, dünyanın diğer bölgelerindeki (Kuveyt, Meksika Körfezi, Kuzey Denizi, İran ve Irak) doğalgaz ve petrol rezervlerini açık farkla geride bırakacak rezervlere sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Avrasyalı bir güç olmayan ABD, Avrasya kıtasının üç çevre bölgesinde doğrudan doğruya konuşlandığı güçlerle ve Avrasya hinterlandındaki devletler üzerindeki güçlü etkisiyle şu anda uluslararası önceliğe sahiptir. Ancak, ABD'ye potansiyel bir rakip, yerkürenin en önemli alanı olan Avrasya'dan çıkabilir. Teorik olarak incelenen görüşler ışığında Karadeniz'in jeopolitik önemi beş asırdan bu yana Osmanlı ile Rus İmparatorluğu ile çevreli idi. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti ile SSCB/RF arasında egemenlik ve nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Karadeniz, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni Akdeniz'e inmekten alıkoyan su havzasıdır. Bu süreçte Karadeniz üç Varşova Paktı üyesi (Romanya, Bulgaristan ve SSCB) ve bir NATO ülkesi (Türkiye) arasında bloklaşmanın minyatürize edildiği bir duruma düşmüştür. Soğuk Savaş boyunca Karadeniz'de kıyıdaş ülkelerin hakları kendilerini güvende hissetmiş, Türkiye ile Rusya görece barış içinde bir arada yaşamış, Karadeniz Akdeniz'den soyutlanmış, bu denize kıyısı olmayan ülkelerin Karadeniz'de filo bulundurmasına izin verilmemiş ve Karadeniz bu özellikleri ile uzun barış döneminin stratejik bir tampon bölgesi olmuştur. [2]

d) Jeostratejik Anlamda Karadeniz

Karadeniz bölgesi, jeopolitik güç boşlukları olan Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu'ya yakınlığı ile jeostratejik öneme sahiptir. Özellikle Balkanlar ve Kafkasya Avrupa için en sorunlu alt bölgelerdir. Karadeniz'e bütünüyle hakim bir güç, bu bölgeleri kontrol etmede büyük avantaja sahip olacaktır. Karadeniz hem petrol ve doğalgaz gibi bölgesel doğal kaynaklar, hem de bu doğal kaynakların ulaştırma hatları için önemli bir kavşak konumundadır. Bu çerçevede Karadeniz'i yakından ilgilendiren Orta Asya'daki yeni jeopolitik çekişmelerin temelinde 2 unsur dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, petrol ve doğal gaz kaynaklarının kontrol edilmesi,

ikincisi ise petrolün Batı pazarlarına transferinde kullanılacak boru hatlarının kontrol altında tutulmasıdır. Karadeniz Bölgesi; Orta Asya ve Hazar Havzası'nda bulunan enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılmasında yeni boru hatlarının bölgeden geçmesi nedeniyle daha da önemli bir konuma gelmiştir. Kazak ve Azeri petrolleri ile Türkmenistan gazının dünyaya Karadeniz yoluyla ulaştırılması Karadeniz'in ekonomik değerini de artırmıştır. [3]

2. Soğuk Savaş Sonrası Başlı Enerji Girişimleri.

a) Hazar Denizi'nin Statü Sorunu

Hazar Denizi'ne kıyıdaş olan devletlerden RF ile bu federasyona bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti ve Azerbaycan birer Kafkas ülkesidir. Bu iki cumhuriyetin yanında İran, Türkmenistan ve Kazakistan da Hazar' kıyıdaş ülkelerdir. Bu beş devlet arasında yer alan Hazar'ın diğer denizlerle ve okyanuslara çıkışı olmadığından göl olarak kabul edilmekte veya Uluslararası Hukuk açısından sahip olduğu kaynakların paylaşılmasını da farklı etkilemektedir. Çünkü denizler için geçerli olan karasuları ve kıta sahanlığı alanının dışındaki bölgeler, açık deniz olarak uluslararası sular sınıfından kabul edilmekte olup, bu bölgeden her devlet istediği gibi deviz kaynaklarından ve ürünlerinden istifade edebilir. Rusya ile İran Hazar'ın bir göl olduğunu ileri sürerek kaynakların bütün kıyıdaş devletlerin ortak malı olduğunu iddia etmektedir. Kazakistan ve Türkmenistan başlangıçta Azerbaycan yanında yer aldığı halde farklı açılardan Rusya'yı desteklemektedirler. [3] Dünyanın en büyük gölü olan Hazar Denizi, büyük petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması bakımından en önemli stratejik bölgelerden birinde yer almaktadır. 376.500 kilometrekarelik yüzölçümü ile Rusya, İran, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ile sınırı bulunan Hazar Denizi, her dönemde ABD'nin ilgi odağı haline gelmiştir. [4] Hazar Denizi'nin statü sorunu aslında Rusya ile Batı'nın enerji sorunu yada Atlantikçi ile Avrasyacı gücün daha enerji pastasından büyük pay elde etme çabalarıdır.

3. Karadeniz'de Soğuk Savaş Sonrası Güç Dengesi

a) Soğuk Savaş Sonrası Atlantikçi Girişimler

a.1) Bulgaristan ile Romanya

ABD ilk Balkanlar'a girmiştir. Balkanlar güneyde Akdeniz, batıda Adriyatik Denizi, doğuda Karadeniz ve Ege Denizi (Adalar Denizi) ile çevrilidir. Balkanlar'da Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan ve Romanya'dır. Balkanlar'ın, Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilen coğrafi konumu dikkate alındığında; Sovyetlerin dağılması ile gün yuzune çıkan Hazar Bölgesi Enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması üzerinde doğrudan etkili olma imkanına da kavuştuğu söylenebilir. Yeni stratejik konseptte belirtilen hedeflere ulaşılabilmesi açısından 2002 Prag Zirvesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu zirvede NATO tarihindeki en büyük genişleme yönünde en ciddi adımlar atılarak Bulgaristan, Romanya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya ile katılım müzakereleri başlamış ve bu ülkeler 2004 yılında tam üyeliğe kabul edilmişlerdir. Aslına bakıldığında NATO'nun doğruya doğru genişlemesinin Türkiye açısından pek olumlu olduğunu söylemekte mümkün değildir. Çünkü NATO Karadeniz, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'daki kriz bölgelerine doğru genişledikçe Türkiye'nin bu ülkelere yönelik olası operasyonlarda önemini azaltıcı rol oynamaktadır. Türkiye, genişleme öncesinde Karadeniz'e kıyısı olan tek ülkeydi. Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla birlikte Türkiye'nin bu önemini azaldığı söylenebilir. [5]

a.2) Türkiye

Türkiye 1 Temmuz'da KEİ Dönem Başkanı Cumhurbaşkanlığı Abdullah Gül, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Örgütü'nün, 1 Temmuz itibari ile dönem başkanlığını Türkiye'nin üstleneceğini belirterek Türkiye'nin bu dönemde yapacaklarını anlattı. Gül, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (KEİ) «Devlet/Hükümetler Zirvesi» toplantısında yaptığı konuşmada, İstanbul'da düzenlenen zirveye, KEİ Dönem Başkanı Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolić ile birlikte eş-başkanlık edecektir. Gül,

bundan tam 20 yıl önce, İstanbul Bildirisi'nin imzalanmasıyla başlayan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kuruluş sürecinin, hiç şüphesiz Soğuk Savaşın sona erdiği yıllara damgasını vuran çok önemli bir gelişme olduğunu kaydetti. 20. Yıldönümü Zirvesinin, örgütün ilk temellerinin atıldığı İstanbul'da gerçekleşti. İstanbul'da 20 yıl önce bu örgütü, kaygan bir uluslararası zemin ve belirsizlik ortamına karşı üye ülkelerin güçlü işbirliği arzuları ve ortak hedefleriyle inşa ettiklerini söyleyen Gül, bugün burada bölge ülkeleri açısından KEİ'yi Karadeniz Havzası'nın temel bölgesel örgütü yapan siyasi iradeyi yeniden ihya etmeyi hedeflediklerini kaydetmiştir.[6] Avrasya kıtasının tam kalbinde yer alan geniş Karadeniz bölgesinin, tarihi İpek Yolu'ndan günümüzdeki stratejik enerji hatları ve ulaştırma koridorlarına kadar bölgesel ve küresel sürdürülebilir kalkınma ve istikrar açısından hep kilit öneme sahip olduğuna dikkati çeken Gül, bölgenin bu önemli konumu ve geniş doğal ve insan kaynaklarıyla uluslararası alanda ön plana çıktığını, Gül, «KEİ'nin etkin kılınmasıyla Karadeniz Bölgesi sesini küresel ölçekte daha iyi duyurabilecek, artan jeopolitik ve ekonomik öneminin meyvelerini en iyi biçimde değerlendirecektir» dedi.

Gül, KEİ'nin 1 Temmuz 2012 tarihi itibarıyla Dönem Başkanlığını üstlenecek olan Türkiye'nin, çabalarını örgütünde daha işlevsel bir hale getirilmesi yönünde yoğunlaştıracağını, tüm bölge ülkelerini ve insanların kucaklayacak somut projelerin geliştirilmesi için gayret göstereceğini bildirdi. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütünün son dönemde ulaştırma, ticaretin geliştirilmesi, çevre ve suçla mücadele konularında attığı adımları diğer alanlara da teşmil etmeyi hedeflediklerini dile getiren Gül, «Türkiye olarak bu çabalarımızı arttırarak sürdürmekte kararlıyız. Gözlemci ve sektörel diyalog ortaklarının yanısıra, diğer bölgesel ve uluslararası kuruluşların da bu çabalarımıza desteklerini bekliyoruz» çağrısında bulundu. İstanbul'da bulunacakları zaman zarfında yapacakları çalışmaların, bölgenin ve birlikte kurdukları KEİ'nin geleceği açısından önemli sonuçlar doğuracağını söyleyen Gül, «Bu bağlamda, 20. Yıldönümü İstanbul Zirvesi'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği açısından bir

dönüm noktası olması ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin yeni bir ivmeyle güç kazanmasını diliyorum» diyerek sözlerini tamamladı. [6]

b) Soğuk Savaş Sonrası Avrasyacı Girişimler

b.1) Balkanlar

Jeopolitik konuda ilk Balkanlar ele alalım. Doğalgaz alanında Balkan ülkelerinde en büyük aktör ise Rusya'dır. Arnavutluk haric, Balkan ülkelerinin tamamının Rusya ile doğalgaz bağlantıları vardır. Rus doğalgazı Balkanlar'a iki rota üzerinden ulaşmaktadır. Birincisi Rusya'yı Macaristan ile bağlayan, buradan da eski Yugoslavya ülkelerine uzanan doğalgaz boru hattıdır. İkincisi ise Rusya'dan Ukrayna, Moldavya, Romanya ve Bulgaristan'a, Bulgaristan üzerinden ise Türkiye, Makedonya ve Yunanistan'a uzanan doğalgaz boru hattıdır. Baku-Tiflis-Ceyhan'a alternatif olarak surulen ve üzerinde en çok durulan diğer bazı projeler ise Balkan ülkelerini de doğrudan doğruya ilgilendirmiştir. Soz konusu projeler çerçevesinde Rusya'nın Novorossisk ve Gurcistan'ın Supsa limanından tankerlere yuklenen ham petrolun Balkanlar üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması önerilmektedir. Balkanlar üzerinden uzanan değişik rotalar ise günümüzde bile Türk boğazlarını by-pass eden seçenekler arasında sunulmaktadır. [7] Kısacası SSCB sonrası Karadeniz'de enerji taşıma alanında Türkiye dışında kıyıdaş yeni Balkan ülkeleri olan Bulgaristan ile Romanya da ön plana çıkmaktadır.

b.2) Kafkaslar

Jeopolitik alanda ikinci olarak Kafkasya'yı ele alalım. Kafkasya Karadeniz'in kuzeydoğusundaki Taman Yarımadasından, Hazar Denizinin batısındaki Apşeron Yarımadasına kadar uzanan dağlık bölgeye verilen adıdır. Yaklaşık 379.880 km² alanı kaplayan bu bölge Kafkas dağlarıyla ikiye bölünmüştür. Kuzeyde kalan kısma Kuzey Kafkasya veya Sirkafkasiyen (Kafkasönu), güneyde kalan kısma ise Transkafkasya (Kafkasardı) adı verilmektedir. Rusya için Kafkasya Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olmasının yanı sıra, Karadeniz ve Hazar denizine kıyısının olması sebebiyle Rusya'nın Karadeniz – Boğazlar - Akdeniz

yolu ile Süveyş Kanalına inebilmesine imkân sağlaması yönünden de, Rusya’nın stratejik menfaatleri açısından son derece önemli bir jeopolitik bölgedir. Bu durumda Rusya açısından Kafkasya’da deniz taşımacılığının stratejik önemi artmakta ve Karadeniz sahilindeki Abhazya ile Hazar denizi kıyısındaki Dağıstan önem kazanmaktadır.

Rusya’nın hâlihazırda Karadeniz kıyısında küçük bir çıkış noktasının bulunması sebebiyle, Kafkasya’da etnik Rus nüfusunun çoğunlukta olduğu Krasnodar, Rostov ve Stavropol bölgelerinde istikrarlı yapının korunması Rusya’nın menfaatleri açısından önem taşımaktadır. Kafkaslarda meydana gelebilecek büyük bir etnik çatışma ve savaş hâlinde Rusya’nın Karadeniz’e çıkış noktasını kaybetmesi durumunda, Karadeniz – Boğazlar – Akdeniz - Süveyş kanalı yolu ile sıcak denizlere çıkma imkânı ortadan kalkacak ve Rusya dünya pazarlarına ürün ihracında büyük zararlara ve kayıplara uğrayacaktır. Karadeniz ve Kafkasların özel jeostratejik konumu sebebiyle Rusya’nın Kafkasya’yı ve dolayısıyla Karadeniz’e çıkış noktasını elinde bulundurması ona büyük kolaylık ve imkân yaratmaktadır. Karadeniz’den Hint okyanusuna ulaşmak, Rusya’nın kuzeybatısındaki St. Petersburg limanlarından ulaşmaktan 6 bin kilometre, Uzakdoğu’daki Nahodka limanından ise 8 bin kilometre daha yakındır. Rusya’nın Karadeniz’de, Kafkasya kıyılarında Novorossisk ve Tuapse olmak üzere iki limanı mevcuttur. Her iki limanda da petrol tesisleri yer almaktadır. Eski Sovyetler Birliği döneminin en önemli üç limanından biri olan Novorossisk limanı Tsemesskaya Körfezinde yer almaktadır ve 21-27 metre arasındaki derinliği ile Ukrayna’nın Odessa limanından ya da sığ Baltık limanlarından daha derindir. Daha da önemlisi Novorossisk Bakü’den ve Kazakistan’dan gelen petrol boru hatlarının Karadeniz’e açılma noktasında yer almaktadır. [8]

Rusya’nın Kafkasya’daki petrol rezervlerinin % 34’ü Stavropol bölgesinde, % 33’ü Çeçenistan ve İnguş Cumhuriyeti’nde, % 27’si Krasnodar bölgesinde, % 5’i Dağıstan’da ve % 1’i Kabardey-Balkarya Cumhuriyeti’nde yer almaktadır. Petrol ve doğalgaz rezervleri açısından Kafkasya

Rusya için çok fazla önem taşımasa da, Hazar petrollerinin batıya ulaştırılmasında düşünülen muhtemel boru hatlarının üzerinde yer alması sebebiyle Kafkasya Rusya için paha biçilmez değerdedir. Bölgede aynı zamanda petrol rafinerilerinin ve petrokimya tesislerinin yer alması Rusya için stratejik ve ekonomik önem taşımaktadır. 1994-1996 ve 1999-2000 yılları arasında devam eden Çeçen-Rus savaşı sırasında Çeçenlerin önemli ölçüde nüfus kaybına uğradıkları bilinmektedir. Rusya’nın doğal kaynakları ile stratejik bölgelerde bulunan Kafkas ülkeleri Rusya Federasyonu için vazgeçilmez bir konumda olduğunu da vurgulamaktadır. [9]

b.3) Ukrayna

Üçüncü olarak Ukrayna’nın Konumunu ele alalım. Rusya, Baltıklarda Litvanya, Estonya ve Letonya’nın NATO üyelikleri ile birlikte stratejik anlamda sıkışmasının ardından Karadeniz’de benzer bir senaryoya karşılaşılabileceği gerçeği ile bir bakıma yüzleşmiş oldu. Moskova, Yuşçenko’nun yıpratılması için enerji silahını etkin bir şekilde kullanırken, Batı yanlısı liderin muhalifleriyle ilişkisini de geliştirmeye başladı. Bu sayede, 2010’da yapılan seçimlerde Yanukoviç’e de başkanlık yolu açılmış oldu. Neticede, Kiev’de NATO söylemleri rafa kaldırılırken, Rusya Nisan ayında yeni yönetimle imzaladığı anlaşmayla 2042 yılına kadar Kırım’daki donanmasının mevcudiyetini garanti altına almış oldu. Karadeniz’in Rusya için ne kadar stratejik öneme sahip olduğunu anlamak adına Ağustos 2008 sonrasında ortaya çıkan tablo da yakından incelenebilir. Ukrayna’daki varlığının geleceğinden endişelenen Rusya, kimi uzmanlara göre Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlıklarını, federal ve kırılğan bir yapıya sahip olmasına rağmen tanımaktan çekinmedi. Böylelikle Kırım’dan çıkmak zorunda kalırsa Abhazya’nın Oçamçıra limanını etkin bir şekilde kullanabilecek olan Rusya’nın “B planı” da şekillendirilmiş olacaktı. Bu sayede Karadeniz’deki kontrolü altındaki sahil şeridini genişleten Rusya, deniz gücünün varlığı açısından kendisini de garanti altına almış olacaktı. Ancak, 2008 sonrasında ABD’nin bölgede gittikçe zayıflayan varlığı ve Rusya ile

kutuplaşan bir ilişkiden çok işbirliği arayışında olan bir ülke profili çizmesi, Rusya'nın bölgedeki statükoyu rahatlıkla kendi lehine inşa etmesine de yardımcı oldu. Bu bağlamda özellikle Rusya Federasyonu Ağustos 2008 savaşıdan sonra Abhazya ve Güney Osetya'daki etkinliğini her geçen gün arttırmaktan ve bu çerçevede Gürcistan ile arasındaki ateşkes anlaşmasını ihlal etmekten çekinmemektedir. [10]

b.4) Gürcistan. 2008'deki Rus-Gürcistan Savaşı ve ABD

Dördüncü olarak Gürcistan'ı ele alalım. Jeopolitik yönden Kafkasya'nın coğrafi konumu Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasına girmiş olan ve beş bin kilometre uzunluğunda bulunan Akdeniz-Ege denizi-Marmara ve Boğazlar-Karadeniz ve Azak denizi gibi birbirine bağlı iç denizlerin meydana getirdiği bir su koridorunun ucunda, aynı zamanda Hazar denizi vasıtasıyla da Orta Asya'ya bağlanmış bir konumdadır. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, çatışmayı tetikleyen yakın ve bölgesel nedenleri bir kenara bırakılırsa, daha geniş bir analiz çerçevesinde bu yüzyılın ikinci önemli enerji çatışması olarak değerlendirilebilir. Bir yanda, Shevardnadze yönetimindeki Gürcistan'ı Hazar-Karadeniz Petro ve gaz boru hatları koridorunda anahtar bir ülke olarak gören ve her platformda destekleyen ABD yönetimleri, diğer yanda Kafkasların bu küçük ülkesini kendi bölgesel enerji ve güvenlik politikalarına karşı bir pürüz olarak değerlendiren Rusya, aslında Gürcistan'ın bir iç sorunu olan Güney Osetya ve Abhazya gerilimlerini ciddi bir uluslararası soruna dönüştürebilmişlerdir. Gürcistan'ın ABD'nin desteğiyle NATO'ya üyelik planları ile bölgesel sorunlarda ve Doğu-Batı enerji koridorunda Batı yanlısı pozisyon almasının, Rusya'nın bu ülkeye karşı giriştiği askeri operasyonda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu çatışmayla ABD ve Batı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ilk kez kendi bölgesel çıkarları tehlikeye girdiğinde Moskova'nın Sovyet tarzı askeri güç kullanmaktan çekinmeyeceği gerçeğiyle karşılaşmış ve bu olaydan sonra bölgedeki dış politika açılımlarını gözden geçirme gereği duymuş. ABD ile Batı'nın gözden geçiren

politikaları bölgedeki enerji üretimi yatırımları ile petrol ve gaz boru hatları da dahildir. [11] Hazar bölgesi Projeleri ve Politik yansımaları, ABD, enerji güvenliği bağlamındaki stratejilerini, aynı zamanda siyasi ve ekonomik hegemonya amaçlı olarak oluşturmakta ve uygulamaktadır. Bu yaklaşım, ABD'yi ister istemez, AB, Rusya, Çin ve İran ile rekabet ve potansiyel bir çatışma ortamına sokmaktadır. Bu kapsamda Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesi, bölgedeki ABD plan ve stratejilerini çökertmiş ve yeni bir stratejiyi zorunlu kılmıştır. Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'nın sınır güvenliğini üstlenmesi ve Abhazya'da kara ve deniz üssü kurması ABD'di bölgeden uzaklaştırmıştır. En son 2008'deki Rusya-Gürcistan çatışmasında Amerikan savaş gemilerinin Karadeniz'e geçişi konusunda yaşanan sorunun da gösterdiği gibi Boğazlar zaten ABD de dahil Karadeniz'de güç bulunduran devletler için bir sorun teşkil etmektedir. Buna bir de Boğazların petrol tısmacılığı konusundaki yeni önemi eklenince konu ABD için hassasiyetini artırmaktadır. [11]

Sonuç

Sonuç olarak Soğuk Savaş öncesi tek 2 ülke tarafından kıyısı olan Karadeniz Soğuk Savaş sonrası 6 ülkeyle çevrelenerek jeopolitik konumu da değiştirmiş oldu ve Atlantikçi gücün bölgeye daha geniş bir şekilde yayılmasına yol açmıştır. Atlantikçiler Balkanlar'da NATO'ya üye olan Bulgaristan ile Romanya'yı kontrolü altına almış durumdadır. Türkiye NATO'ya üye bir ülke olarak bölgede Atlantikçilerin yanında yer almaktadır. Avrasyacı Rusya ise Karadeniz'deki kendi kıyısı dışında Kafkaslar, Gürcistan ile Ukrayna'yı kontrolü altına tutmakta olduğunu görebiliriz. 21.yüzyılda petrol için kanlar dökülmesi, çatışmalar olma sebebi ise enerjinin çok önem taşıdığına işaret etmektedir. Avrasya kıtasında Atlantikçi ile Avrasyacı bloğun kavşağında yer alan Karadeniz'de hem Atlantikçi (Türkiye, Bulgaristan, Romanya) hem Avrasyacı blok (Rusya, Ukrayna, Gürcistan) dengeli bir şekilde enerji güvenliğini sağladığını görebiliriz. Karadeniz'de jeopolitik açıdan dengenin bozulması herhangi bir çatışmaya yüz

yüze gelmek demektir (Gürcistan örneğinde olduğu gibi). Bundan yola çıkarak şunu diyebiliriz: 'Gelecekte Karadeniz'de Atlantikçi veya Avrasyacı Blok arasında güç dengesinde değişikliğin olması bölgede savaşa yol açmasına işarettir. Hep dengenin korunması da barışın korunması demektir.' Jeopolitik ve jeostratejik hep gündemde olan Karadeniz'e hakim olan

güç Avrasya kıtasında Afrika, Ortadoğu, Asya, Avrupa arasında kavşak konumuna sahip olur demektir. Kavşak konumunda bulunması ile beraber Karadeniz'in enerji hatlarında birincil taşıyıcı rol oynadığını da göz ardı etmemek gerekir. Bu tür stratejik noktalar Karadeniz'i dış politikada süper güçler için vazgeçilmez jeopolitik ve jeostratejik önemli bir konuma getirmektedir.

Kaynaklar

1. Black Sea Maps and Orientation View From Turkey, [Web resource]. – 2021. – URL: http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Black_Sea_maptr.png&filetimestamp=20080409233411, (erişim tarihi: 01.07.2012).
2. Burcu Çörten, Güncel Karadeniz Jeopolitiği, Karasam. – Giresun. – 2009. – S.6
3. Alaeddin Yalçınkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne, Lalezar kitabevi. – Ankara. – 2006. – S. 220.
4. Deniz Kutluk, Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit, İstanbul, 2003. – S.23.
5. Vehibe Atalan, Uluslararası Sistemin Türkiye ve Bulgaristan Dış Politikaları Üzerine Etkisi, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2008.
6. Anka, Ecotrent HABER7, Türkiye 1 Temmuz'da KEİ Dönem Başkanı. [Web resource]. – 2021. – URL: <http://www.haber7.com/ekonomi/haber/896118-turkiye-1-temmuzda-kei-donem-baskani> (erişim tarihi: 01.07.2012).
7. Erhan Turbedar. Balkanlar Ve Enerji, [Web resource]. – 2021. – URL: <http://www.turksam.org>, (erişim tarihi: 14.04.2012).
8. Kafkasya'nın Coğrafi Konumu. [Web resource]. – 2021. – URL: http://www.circassiancenter.com/ccturkiye/arastirma/0090_kafkasyanın_cografik_konumu_ve.htm, (erişim tarihi: 14.04.2012).
9. Kafkasya'nın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi, [Web resource]. – 2021. – URL: <http://www.cerkes.net/bilgi-deposu/kafkasya-nin-cografik-konumu-ve-stratejik-onemi-t21112.html>, (erişim tarihi: 14.04.2012)
10. USAK. [Web resource]. – 2021. – URL: <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1654>, (erişim tarihi: 07.09.2012).
11. Cenab Çakmak, Amerikan Dış Politikası, 2011, – Ankara. – 456 s.

E. Оңғарова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Қаратеңіздегі күш тепе-теңдігі

Аңдатпа. «Қаратеңіздегі күш тепе-теңдігі» атты мақалада Қырғи Қабақ соғыстан кейінгі геополитикалық өзгерістер және алып күштердің геостратегиялық бастамаларының нәтижесінде пайда болған Қаратеңіздегі күш тепе-теңдігіне талдау жасалған. Бүгінге дейін Қаратеңіздің жағалау елдерінде болған (Украинадағы саяси кризис, Грузиядағы соғыс) саяси жағдайлардың артында алып күштердің Қаратеңізге үстемдік құру және күш тепе-теңдігін жоғалтып алмау мақсаттары жатыр. Түркиядан кейін Болгария және Румыния НАТО-ға мүше болуымен Батыс елдерінің әскери жақтастарына айналды. Ресей болса Грузия және Украинаның Батысқа енуін қолдамағандығының нәтижесінде аталмыш елдерде хаос пайда болды. Өйткені Ресей Қаратеңізде күш деңгейін Грузия мен Украинаның арқасында сақтап отыр. Егер Ресей күш тепе-теңдігін жоғалтатын болса Қаратеңізде күш тепе-теңдігіне қауіп төнуі мүмкін. Батыс елдері бұл мәселе бойынша өз қауіпсіздігін сақтандырып қойған. Батыстың Ресейді қыспаққа алу мақса-

тымен жасаған Украина мен Грузия бастамалары Ресейдің еш уақытта тыныш отырмайтынын дәлелдеді. Украинадағы Қырымды өз территориясына қосу арқылы әскери базасын қауіпсіз аймаққа кіргізді және Украинаға энергетика саласында өз мүмкіндіктерін қолдана алды. Грузия лидерінің батысқа жақындасу бастамасының нәтижесінде сәтсіз аяқталды және елде этникалық қақтығыстар орын алуына себеп болды. Сакашвилдің биліктегі позициясы шайқалды, батыс бастамасы аяқталмай қалды. Талдау салыстырмалы талдауға негізделген. Нәтижесінде, Қаратеңіздегі күш деңгейі тепе-теңдікті сақтаса бейбітшілік болады. Ал егер өзгеріс орын алса қақтығысқа жол ашады.

Түйін сөздер: Қаратеңіз, билік, саясат, Ресей, НАТО, Грузия

Y. Ongarova

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Balance of Power in the Black Sea

Abstract. In the research article titled «Balance of Power in the Black Sea» was analyzed the balance of power in the Black Sea, which emerged because of the geopolitical changes and the geo-strategic moves of the superpowers after the Cold War. In the backyard of the political events that took place in the Black Sea riparian countries (political crisis in Ukraine, the war in Georgia) until today, the games of the superpowers to dominate the Black Sea and not to lose the balance of power lie. After Turkey, Bulgaria and Romania after the Cold War joined the Western powers as NATO members. On the other hand, conflicts arose because Russia did not want Georgia and Ukraine to turn to the West in the same way. Because Russia continues to maintain the balance of power in the Black Sea thanks to Georgia and Ukraine. If Russia loses the balance of power, Russian security in the Black Sea may be shaken. The West has successfully secured itself in this regard. Georgia and Ukraine attempts made by the West with the aim of pushing Russia into a corner emphasized that Russia will not remain silent in any way. By incorporating Crimea into its territory, Ukraine secured its military base on the Crimean Peninsula and used its energy trump cards for Ukraine. The Georgian leader failed because of his move to be closer to the West and even caused ethnic conflict in the country. Sakashvili's position in power has been shaken. As a result, the West issue was closed. So nowadays balance of power in the Black Sea continuing keeping its peace at the world.

Key words: Black Sea, power, politics, Russia, Ukraine, NATO, Georgia.

References

1. Black Sea Maps and Oreantasyon View From Turkey, Available at: http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Black_Sea_maptr.png&filetimestamp=20080409233411, (accessed 01.07.2021).
2. Burcu Çörten, Güncel Karadeniz Jeopolitiği, Karasam, Giresun [Burcu Çörten, Current Black Sea Geopolitics, Karasam, Giresun], 2009. S.6, [in Turkish].
3. Alaeddin Yalçınkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne [Political Developments in the Caucasus, From the Ethnic Node to the Global Blind Spot], (Lalezar kitabevi, Ankara, 2006, 220 s.), [in Turkish].
4. Deniz Kutluk, Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit [Caspian-Caucasian Oil, Turkish Straits, Environmental Threat], İstanbul. 2003. S. 23, [in Turkish].
5. Vehibe Atalan, Uluslararası Sistemin Türkiye ve Bulgaristan Dış Politikaları Üzerine Etkisi, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) [The Impact of the International System on the Foreign Policies of Turkey and Bulgaria, (Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, Department of Public Administration, Published Master's Thesis)], 2008, [in Turkish].
6. Anka. Ecotrent HABER7, Türkiye 1 Temmuz'da KEİ Dönem Başkanı [Ecotrent HABER7, Turkey BSEC President on July 1]. Available at: <http://www.haber7.com/ekonomi/haber/896118-turkiye-1-temmuzda-kei-donem-baskani>, [in Turkish]. (accessed 01.07.2021).

7. Erhan Turbedar. Balkanlar Ve Enerji [Balkans And Energy], Available at: <http://www.turksam.org>, [in Turkish]. (accessed 14.04.2021).
8. Kafkasya'nın Coğrafi Konumu [Geographical Location of the Caucasus], Available at: http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0090_kafkasyanin_cografik_konumu_ve.htm, [in Turkish]. (accessed 14.04.2021)
9. Kafkasya'nın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi [Geographical Location and Strategic Importance of the Caucasus], Available at: <http://www.cerkes.net/bilgi-deposu/kafkasya-nin-cografik-konumu-ve-stratejik-onemi-t21112.html>, [in Turkish]. (accessed 14.04.2021).
10. USAK. Available at: <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1654>, (accessed 07.09.2012).
11. Cenab Çakmak, Amerikan Dış Politikası [Cenab Çakmak, American Foreign Policy], (2011, Ankara, 456 s.), [in Turkish].

Information about the author:

Ongarova Yerkinay Musladinovna – Öğretim Görevlisi, Şarkiyat Fakültesi, Türksoy Bölümü, Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Almaty, Kazakistan.

Онгарова Еркинай Мурадиновна – аға оқытушы, шығыстану факультеті, Түрксой кафедрасы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.